

Программа
Международного форума

**РУСИСТИКА И ТЮРКОЛОГИЯ:
ЛИТЕРАТУРНЫЕ ТРАДИЦИИ,
КУЛЬТУРНЫЙ ТРАНСФЕР
И ПЕРЕВОД**

БУХАРА

МИНИСТЕРСТВО ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ, НАУКИ И ИННОВАЦИЙ
РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН
БУХАРСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
КАЗАНСКИЙ ФЕДЕРАЛЬНЫЙ (ПРИВОЛЖСКИЙ) УНИВЕРСИТЕТ
СЕВЕРНЫЙ (АРКТИЧЕСКИЙ) ФЕДЕРАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМ. М. В.
ЛОМОНОСОВА

Международный форум «*Русистика и тюркология:
литературные традиции, культурный трансфер и
перевод*», посвященный 95-летию Бухарского
государственного университета
Сборник научных трудов и материалов
2-4 октября 2025 года

Buxoro davlat universitetining 95 yilligiga bag'ishlangan
“**Russhunoslik va turkshunoslik: adabiy an'analar, madaniy
transfer va tarjima**” xalqaro forumi
Ilmiy maqolalar va materiallar to'plami
2-4 oktyabr, 2025 yil

International Forum "**Russian Studies and Turkic Studies:
Literary Traditions, Cultural Transfer, and Translation,**"
dedicated to the 95th anniversary of Bukhara State University
Collection of Scientific Papers and Materials
October 2-4, 2025

БУХАРА-2025

СОДЕРЖАНИЕ

ПРИВЕТСТВЕННОЕ СЛОВО ректора Бухарского государственного университета О.Х. Хамидова	2
СЕКЦИЯ I. СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ СРАВНИТЕЛЬНОГО ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ В КОНТЕКСТЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ФОЛЬКЛОРА И НАЦИОНАЛЬНЫХ ЛИТЕРАТУР	
Allambergenov H.K. O'ZBEK VA QOZOQ XALQ ERTAKLARIDA BO'YI BIR QARICH, SOQOLI QIRQ QARICH OBRAZ TALQINI	4
Alimova D.B. ODANING JANR BELGILARI VA UNING ADABIYOTSHUNOSLIKDA O'RGANILISHI	9
Alisherova Sh.A. REPRESENTATION OF THE MOTIF OF THE "SMALL HOMELAND" IN THE LYRICS OF S. YESENIN, N. RUBTSOV AND VS. NEKRASOV	19
Amonova Z.Q., Safarova Sh.A. MUNOJOT BOBIDA ISLOMIY-MA'RIFIY TUSHUNCHALAR TALQINI ("Farhod va Shirin" dostoni misolida)	21
Axtamova Z.A. DENOVGGA QAYTISH	24
Bekova N.J., Ibroimova M.N. ALISHER NAVOIY VA "FUSULI ARBAA" QASIDASINING YARATILISH TARIXI	28
Davronova Sh.G'. ISAJON SULTONNING "SOFIYA" HIKOYASIDA TABIAT TASVIRI	32
Derya Hamiye Khaze Shahgoli "EDIGEI AND NURADDIN" AS AN EXAMPLE OF HISTORICAL NARRATIVE IN EARLY 20th CENTURY TATAR LITERATURE	36
Ibragimova N. ALISHER NAVOIYNING "VAQFIYA" ASARI NASHRLARI ORASIDAGI AYRIM TAFOVUTLAR	40
Imomova Sh.I. ERKIN VOHIDOV SHE'RIYATIDA ANOR TIMSOLI ...	45
Кудратова М.Ш. АСҚАР МАҲКАМ ШЕЪРИЯТИДА МАВЗУ РАНГ-БАРАНГЛИГИ	48
Mustaqimova M.M. SHODMON SULAYMONNING "ISTE'FO" ASARIDA FOJIA, TAVBA VA TANLOV MUAMMOSI	57
Nazarova U.T. AYOL OBRAZI VA MA'NAVIY BARKAMOLLIK (HALIMA XUDOYBERDIYEVA IJODI MISOLIDA)	61
Normuratova N.R. SADRIDDIN AYNIYNING "QISQACHA TARJIMAI HOLIM", "ESKI MAKTAB" ASARLARI HAQIDA	64
Norova N., Tuyboyeva O'. H. IBODAT RAJABOVA SHE'RIYATIDA BADIY MAHORAT MASALASI	67
Ражабов Д.З. ХАЛҚ ҚЎШИҚЛАРИДА ОБРАЗЛИЛИКНИ ЯРАТУВЧИ БАДИИЙ ВОСИТАЛАР	72
Rajabova R., To'rayeva U. FEATURES OF STYLING FAST SPEECH ...	76
Saidova N.M. "ARMONGA AYLANGAN ADABIY ORZULAR"DA "AVESTO"GA OID TAHLIL VA TALQINLAR	81

Dilshod Rajab she'rlari orqali odamlarda "mening qishlog'im", "mening mahallam" kabi chinakam vatanparvarlik tuyg'ularni uyg'ota oladi. Shoir ijodiga muvaffaqiyatlar tilab qolamiz.

Maqolamizga xotima yasab so'zning oxirida shuni aytmoqchimanki, Alloh taolo barchamizni to'g'ri yo'ldan adashtirmasin. Shu musaffo osmon ostida va tabarruk tuprog'ida qanchadan qancha mo'tabar zotlar yotgan muborak zamin ustida yashar ekanmiz tilimiz zikrdan to'xtamasin. Xudo bir millat, elatni shu qavmga rahmat nazari bilan boqib, o'zlarining ichidan adolatli rahbarni rahnoma qilib qo'yarkan. O'ziga beadam, behisob shukronalar bo'lsinki, biz Xudoning shunday suyukli bandalarimizdan desam mubolag'a bo'lmaydi. Chunki biz jannatmakon yurtning farzandlarimiz. Shu yurtning zilol suvlarini ichib, xushbo'y havosidan nafas olar ekanmiz yuragimiz hamisha faxr hissi bilan urib tursin.

Adabiyotlar:

1. Мухтор Салим Бобомурод Қарим. Шофиркон тарихи. – Тошкент: «Ёзувчи», 1998. – 224 б.
2. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 7-sinf uchun darslik majmua. Qayta ishlangan 4-nashri/ Q.Yo'ldoshev, B.Qosimov, V.Qodirov, J.Yo'ldoshbekov. – T.: "Sharq", 2017. – 368 b.
3. Хайрли тонг: шеърлар/ Д.Ражаб. – Тошкент: «Muharrir nashriyoti», 2019. – 192 б.
4. <https://daryo.uz>

ALISHER NAVOIY VA "FUSULI ARBAA" QASIDASINING YARATILISH TARIXI

Bekova Nazora Jo'rayevna

O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini professori, f.f.d.

Buxoro davlat universiteti, Buxoro sh., O'zbekiston

bekova.nazora@mail.ru

Ibroimova Mahliyo Najmiddinovna

Buxoro davlat universiteti tayanch doktoranti

mahliyoibroimova9@gmail.com

Annotatsiya: Alisher Navoiy — turkiy adabiyotda beqiyos o'rin egallagan, jahon madaniy merosiga ulkan hissa qo'shgan buyuk mutafakkirdir. U nafaqat o'zbek, balki forsiy adabiyotda ham muhim o'rin egallagan. Uning fors tilidagi ijodi orasida "Devoni Foni" alohida o'rin tutadi. Ushbu devonda jamlangan qasidalar ichida "Fusuli Arbaa" ("To'rt fasl") qasidasi o'z badiiy uslubi, ramziy talqini va poetik boyligi bilan ajralib turadi. Mazkur maqolada "Fusuli Arba'a" qasidasining yaratilish tarixi, badiiy xususiyatlari, janriy asoslari va manbalarga tayangan holda tahliliy baho beriladi.

Kalit so'zlar: "Fusuli arbaa", bahor, yoz, kuz, qish, Husayn Boyqaro.

Abstract: Alisher Navoi is a great thinker who has an incomparable place in Turkic literature and made a huge contribution to the world cultural heritage. He has an important place not only in Uzbek, but also in Persian literature. Among his works in Persian, "Divoni Foniy" holds a special place. Among the odes collected in this divan, the ode "Fusuli Arbaa" ("Four Seasons") stands out for its artistic style, symbolic interpretation and poetic richness. This article provides an analytical assessment of the history of the creation of the ode "Fusuli Arbaa" based on its artistic features, genre foundations and sources.

Keywords: "Fusuli arbaa", spring, summer, autumn, winter, Husayn Boykaro.

Alisher Navoiy – turkiy va forsiy adabiyotning zabardast vakili, soʻz sanʼatining sultoni hisoblanadi. Uning adabiy merosi rang-barang janrlarda yaratilgan asarlardan iborat boʻlib, ular orasida fors tilida bitilgan "Devoni Foniy" alohida eʼtiborga molikdir. Mazkur devondagi "Fusuli Arbaa" ("Toʻrt fasl") qasidasi Navoiy gʻoyaviy-falsafiy tafakkuri, poetik salohiyati va tabiat tasviridagi mohirligini yaqqol aks ettiradi.

"Fusuli Arbaa" fors tilida yozilgan va har bir faslga bagʻishlangan toʻrtta qasidani oʻz ichiga oladi. Asar 1480-yillar atrofida, Navoiy Hirotda Sulton Husayn Boyqaro saroyida faol ijod qilgan davrda bitilgan. Ushbu qasidalar orqali Navoiy har bir faslning oʻziga xos estetik va falsafiy tomonlarini ochib beradi, ularni inson hayotining turli bosqichlariga qiyoslaydi.

Mazkur davr shoirning sulton Husayn Boyqaro bilan yaqin ilmiy-adabiy hamkorlik olib borgan vaqti bilan mos tushadi.

Navoiy bu davrda "Sittai Zaruriya", "Munshaot", "Mufradot", "Arbain" kabi asarlarini fors tilida yaratgan. Aynan shu yillarda yaratilgan "Fusuli Arbaa" ham ushbu ijodiy bosqich mahsuli sanaladi. Asarda fasllar faqat tabiat manzarasi sifatida emas, balki hayotiy-falsafiy ramz sifatida talqin qilinadi.

Asar toʻrt mustaqil qasidani oʻz ichiga oladi:

1. Bahor (57 bayt)
2. Saraton – yoz (71 bayt)
3. Xazon – kuz (33 bayt)
4. Day – qish (70 bayt)

Qasidalar anʼnaviy shaklda yozilgan boʻlib, har biri oʻz faslining goʻzalligini, ilohiy yaratuvchanlikni, inson ruhiy holatini obrazlar orqali ifodalaydi. Qasidalar soʻngida esa Sulton Husayn Boyqaro shaxsiga madhlar bitilgan.

1. Bahor fasli: Yoshlik, yangilanish, muhabbat

Bayt:

Saboh arusi chaman chashm yortub garduni,
Gul anga chashmi hazin, sunbula zulf ashkoni.

Tahlil: Bahor kelishi tabiat uyg'onishining ramzi sifatida tasvirlanadi. Saboh (shamol) bog' arusining yuzini ochadi, gul — uning g'amgin ko'zlari, sunbula (makkajo'xori boshloqlari) esa sochlari. Bu yerda tabiat go'zalligidan ilhomlangan ramziy obrazlar orqali muhabbat, umid va yoshlik kayfiyati beriladi.

Bayt:

Xurami omada az sunbula bar badr-u shakar,
Ko'hi quds ast guyo, chu chamani farxundi.

Tahlil: Yangi hayot, poklik va saodat bahorda mavjud. Bahor go'yo muqaddas bir diyor, har bir giyoh esa baraka timsolidir.

2. Saraton fasli: Faoliyat, kamolot, baraka

Bayt:

Az zohiri oftob, zamin oftida pur nur shud,
Az har nafas chu marvarid to'mar ba to'mar shud.

Tahlil: Yoz quyoshi har bir zarrani yoritadi, hosillar pishadi. Bu — inson umrining faol, barakali davrini anglatadi. Marvarid kabi hosillar boylik va mehnat mevasi sifatida ko'rsatiladi.

Bayt:

Har taraf oftob tobut kabi zohir gardid,
Naqsh-u nigor az anjuman angushte sari shud.

Tahlil: Issiq quyosh har joyda ustunlik qiladi. Bu obraz faollik va hayotiy kuchni anglatadi. Harakatli ijtimoiy hayot ham tasvir etilgan.

3. Xazon fasli: Kamolot, so'lish, fano

Bayt:

Sabza zard-u gul nigun-u sabo girya kunad,
Bar daraxton kabutar sobit-u murghi so'zang.

Tahlil: Kuzda tabiat o'zgaradi: yaproqlar sarg'ayadi, gullar so'ladi. Shoir bu manzara orqali inson umrining piri, fano sari yaqinlashuv holatini ramziy ifoda etadi.

Bayt:

Barfashofta shud xazon, bargi sabza oftida,
Har taraf tanho shikoyat, har nafas bar toqi baxt.

Tahlil: Xazon — g'am va firoq fasli. Har bir yaproq tushganida inson qalbida bir alam uyg'onadi.

4. Day fasli: Tinchlik, poklanish, tayyorgarlik

Bayt:

Yax ufurda har taraf, gardun firoz astu sukun,
Sham' ravshan shud ze tafakkur, dar dile zohid chamand.

Tahlil: Qish — sokinlik fasli. Muz va qor ostida hayot uyquda, ammo bu vaqt ichki tafakkur va ruhiy poklanish uchun zarur. Shoir qishda orom va sukutni maqtaydi.

Bayt:

Hava sard-u har taraf yaxh, lekin dar qalb nur,
Sukunat oftoba zohir shud ba qadam az dur.

Tahlil: Harorat yo‘q, lekin ruhiy nurlanish bor. Bu Navoiy tafakkurida qishning eng chuqur ma‘nosidir — zohiriy o‘lim, lekin botiniy uyg‘onish.

Navoiy bu qasidalarini yaratishda Sharq adabiyotining mumtoz namoyandalari: Xusrav Dehlaviy, Anvari, Hoqoniy, Jomiy kabi shoirlarning asarlari, ularning qasida yozish uslubidan ilhom olgan. Ammo u bu an‘anaviy yondashuvni chuqur ramz va falsafa bilan boyitgan.

“Fusuli Arbaa” Alisher Navoiyning forsiy she‘riyatdagi eng nafis asarlaridan biri bo‘lib, quyidagi jihatlar bilan ajralib turadi:

- Har bir fasl inson umrining bosqichiga o‘xshatilgan.
- Badiiy tilda nozik ramzlar va poetik vositalar mavjud.
- Ilohiy hikmat va tasavvufiy ruh sezilib turadi.
- Qasida janrining imkoniyatlari kengroq ma‘noda ishlatilgan.

“Fusuli Arbaa” — bu faqat to‘rt faslga bag‘ishlangan she‘rlar emas. Bu — inson hayoti, ruhiy kamolot, ilohiy tartib va mavjudot go‘zalligining badiiy ifodasidir. Har bir qasida tabiatga muhabbat, hayotga minnatdorlik va yaratuvchiga sajda ifodalangan. Asar bugungi zamonda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan, balki har bir o‘quvchiga chuqur falsafa hadya etadigan adabiy yodgorlikdir. Qasidaning bugungi kunda o‘rganilishi, tarjima qilinishi va yangi tahlil asosida qayta baholanishi uni zamonaviy o‘quvchiga ham yaqinlashtiradi.

Adabiyotlar:

1. Enc.for.uz – O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi – Alisher Navoiy haqidagi ensiklopedik ma‘lumotlar.
2. Genderi.org – “Alisher Navoiyning tarbiyaviy qarashlari” maqolasi asosida. (2024-yil avgustda o‘qildi)
3. G‘aniyeva N. Alisher Navoiy va Sharq mumtoz adabiyoti. – Toshkent: Universitet, 1991.
4. Habibiy Abdulhay. Alisher Navoiy. – Dushanbe: Irfon, 1972.
5. Ismatilla A. Alisher Navoiy qasidalarining badiiyati. – Toshkent: Fan, 2001.
6. Navoiy A. Devoni Fāniy (Forsiy devon). – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa birlashmasi, 1987.
7. Navoiy A. Tanlangan asarlar. 20 jildlik. – T.: Fan, 1968–1979.
8. Qayumov A. Alisher Navoiy hayoti va ijodi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1974.
9. Xadicha.uz – “Alisher Navoiy asarlarining yaratilish tarixi” haqida maqola.

